

АКТУАЛЬНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЕКОНОМІКИ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

Проаналізовано педагогічний досвід розвитку інформаційної культури вчителя економіки в післядипломній освіті. Визначено актуальні форми, умови та засоби розвитку інформаційної культури вчителя економіки в процесі підвищення кваліфікації.

Ключові слова: інформаційна культура, післядипломна освіта, вчитель економіки, розвиток.

Сьогодні ключовою суспільною вимогою до вчителя економіки є високий рівень його інформаційної культури, без якої стає неможливим виконання професійної місії. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя економіки закладаються в середній школі та фаховій підготовці. Утім, знання, уміння та навички, набуті на цьому етапі навчання, мають загальний характер, далекий від специфіки реальної професійної діяльності, тому розвиток інформаційної культури вчителя має відбуватися й у системі післядипломної підготовки.

Проблемам формування окремих компонентів інформаційної культури майбутніх учителів різних профілів у фаховій підготовці присвячено праці А. Авзалової, Т. Бабенко, М. Жалдака, О. Значенко, А. Клименко, А. Коломієць, Р. Коробкова, О. Разинкіної, Л. Шевцова, О. Шиман. Авторами розроблено дієві педагогічні умови формування інформаційної культури, а також питання дидактичного наповнення навчального процесу.

Привертають увагу праці І. Смирнової, присвячені питанню формування інформаційної культури вчителів економіки в умовах фахової підготовки, які, як відомо, значно відрізняються від умов післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – визначення актуальних форм, умов та засобів розвитку інформаційної культури вчителів економіки в післядипломній педагогічній освіті.

Актуальний досвід розвитку інформаційної культури вчителів різних спеціалізацій у вітчизняних закладах післядипломної педагогічної освіти висвітлено в наукових публікаціях І. Воротникової [1], Г. Дегтярьової [2], Н. Клокар [3], Т. Папернової [2], В. Шевченко [3]. У поле нашого зору потрапили також деякі російські навчальні заклади післядипломної педагогічної освіти, досвід формування інформаційної культури слухачів яких розкрито в публікаціях С. Тришиної [14], А. Хуторского [14], І. Пальчикової [7].

Аналітичний огляд висвітленого досвіду дав змогу систематизувати актуальні напрацювання з розвитку інформаційної культури вчителів, визначивши спільні тенденції у формах і засобах організації навчального процесу та змісті освіти (структурно-логічних схемах підготовки, цільових компетенціях, програмах дисциплін, дидактичних засобах).

Перш за все, встановлено, що для курсової підготовки з підвищення кваліфікації учителів України характерні очна (з відривом від місця роботи), очно-заочна, очно-дистанційна, індивідуальна форми навчання (навчання за індивідуальними планами, тематичне індивідуальне консультування, проблемні курси,

стажування тощо). При цьому очна форма навчання з відривом від місця роботи є основною формою підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а такі форми навчання, як дистанційна, індивідуальна та заочна, не набули належного поширення.

На сьогодні немає досліджень, присвячених порівнянню ефективності очної, заочної, дистанційної та інших форм підвищення кваліфікації у контексті розвитку інформаційної культури вчителів.

Цікавим напрацюванням виглядає поєднання вищеназваних форм навчання в цілісному педагогічному процесі. Так, у Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів організаційна модель підвищення кваліфікації передбачає поєднання трьох форм організації навчального процесу. На початковому етапі підвищення кваліфікації використовується очно-дистанційна форма, на основному – очна, а на заключному – дистанційна форма [3].

На сьогодні основними формами реалізації змісту навчання на курсах підвищення кваліфікації є: лекції, семінари, практичні та індивідуальні заняття, конференції з обміну досвідом, вхідне й вихідне комплексне діагностування, консультації, самостійна робота слухачів [2; 7].

При цьому в процесі розвитку інформаційної культури перевага надається інтерактивним дидактичним формам та засобам організації навчання: семінарам, інтернет-конференціям і тренінгам. Чільне місце посідає метод проектів.

Так, наприклад, серед найбільш ефективних форм інформаційної підготовки вчителів у післядипломній освіті І. Пальчикова виділяє проведення регулярних різнорівневих тематичних семінарів та курсів-тренінгів за заявленою тематикою, стажування вчителів; участь у конференціях за тематикою перепідготовки кадрів, а також обов'язкові семінари за результатами участі в конференціях. Крім того, як дієвий засіб формування інформатичних компетенцій учителів автор називає розробку навчально-методичного комплексу та реалізацію його компонентів у середовищі дистанційного навчання WebCT [7].

Проаналізуємо тепер зміст інформатичної освіти, під яким розуміємо науково обґрунтовану систему дидактично та методично оформленого навчального матеріалу, що включає: перелік цільових компетенцій, структурно-логічну схему підготовки, навчальні програми дисциплін, відповідні дидактичні засоби.

Аналіз педагогічного досвіду показує, що цільові компетенції, на набуття яких зорієнтовано інформатичний компонент підвищення кваліфікації, визначаються з урахуванням необхідності підготовки вчителів до використання електронних засобів навчального призначення, інформаційно-комунікаційних технологій, динамічних освітніх середовищ. Значно менше уваги приділяється підготовці вчителів до використання "хмарних" сервісів, а також індивідуальних мобільних пристроїв з дидактичними цілями.

Так, наприклад, у Луганському інституті післядипломної педагогічної освіти цільовими інформаційно-комунікаційними компетенціями вчителів визначено:

- технологічну – знання апаратної та програмної складових інформаційної системи, умінь роботи з операційною системою Windows, програмним пакетом Microsoft Office;
- алгоритмічну – умінь моделювати урок зі свого предмета з використанням електронних навчальних засобів;

- модельну – уміння розробляти електронні моделі навчального призначення;
- дослідницьку – уміння отримання та презентації нових знань;
- методологічну – розуміння понять інформації, штучного інтелекту, інформаційного суспільства, знання законодавства про авторське право, правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах, уміння організації роботи в комп'ютерному класі, знання позитивних та негативних наслідків використання інформаційно-комунікаційних технологій [1].

У Харківській академії неперервної освіти інформаційними компетенціями, що формуються відповідними змістовими лініями навчання, визначено:

- загальноосвітню компетенцію, що характеризується: здатністю розуміти сутність обробки інформації; умінням знаходити інформацію в різних джерелах; уміннями користування автоматизованими системами пошуку та обробки інформації, інтерпретації інформації, моделювання для вивчення різноманітних об'єктів та явищ, аналізу інформаційних моделей;

- технологічною компетенцією, що характеризується готовністю користувача застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності;

- програмно-методичною компетенцією, що характеризується вміннями усвідомленого використання електронних засобів навчального призначення з дидактичними цілями, мультимедійних навчальних та довідкових посібників, освітніх інтернет-ресурсів з предмета.

Розвиток інформаційної культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, як правило, підпорядкований чіткій структурно-логічній схемі.

Так, структурно-логічна схема розвитку інформатичних компетенцій вчителів у Харківській академії неперервної освіти передбачає діагностування, за результатами якого оцінюється базовий рівень інформаційної грамотності вчителя; залежно від результатів діагностування – формування або підвищення інформаційної культури вчителів на навчальних заняттях; вихідне діагностування рівня інформаційної культури [2].

I. Пальчикова описує формування інформатичних компетенцій вчителів за такою загальною методичною схемою:

- перший етап починається з актуалізації вміння використовувати й застосовувати інформаційні технології в професійній діяльності;

- другим етапом є навчання вчителів використовувати інформаційні технології для створення інформаційного середовища (ресурсу) на основі навчального матеріалу зі свого предмета;

- третім етапом є створення вчителем інформаційного ресурсу з використанням спеціалізованих інформаційних технологій;

- четвертий етап – апробування створеного ресурсу в навчальному процесі [7].

У Луганському інституті післядипломної педагогічної освіти схема поетапного навчання вчителів використовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності виглядає таким чином:

- навчання використовувати інформаційні технології в навчальному процесі в рамках партнерських програм з Microsoft та Intel;

- навчання використовувати новітні електронні засоби навчального призначення при викладанні шкільних дисциплін у рамках спецкурсу;

- обмін досвідом упровадження інформаційно-комунікаційних технологій на спеціальних семінарах та практиках;
- самоосвіта, а також самостійна розробка та впровадження електронних засобів навчального призначення в навчальний процес.

Цікавим напрацюванням цього навчального закладу є те, що слухач курсів підвищення кваліфікації може прийти навчатися на той етап, який його цікавить, при цьому обов'язковою вимогою до нього є участь у семінарах, практикумах для обміну досвідом [1].

У Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів організаційна модель підвищення кваліфікації включає три рівні підготовки, що відрізняються змістом навчання. Зокрема, на початковому етапі відбувається підвищення рівня комп'ютерної грамотності. На основному етапі слухачі набувають досвіду використання комп'ютерних педагогічних технологій. На заключному етапі відбудеться проектування вчителем комп'ютерно орієнтованих дидактичних матеріалів з навчального предмета, який він викладає в школі [3].

Як свідчить аналіз педагогічного досвіду розвитку інформаційної культури в закладах післядипломної освіти вчителів [1; 2; 15], актуальними дидактичними засобами розвитку інформаційної культури в сучасній системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів є навчальні матеріали, розроблені департаментами освітніх програм корпорацій Intel [6] та Microsoft [4].

У рамках програми Intel® “Навчання для майбутнього” розроблено зміст спеціального тренінгу (курсу), об'єднаний в 11 навчальних модулів, які містять такі теми:

- ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі для формування в учнів навичок XXI ст.;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій для покращення результатів навчання за допомогою проведення досліджень, комунікації, взаємодії, застосування ефективних стратегій;
- розробка та наповнення навчальних планів та завдань, що відповідають державним освітнім стандартам;
- керування навчальним процесом, зосередженим на навчальних потребах учнів, що передбачає самостійне визначення ними напряму навчання та спонукає до розвитку навичок мислення;
- співпраця з колегами для спільного вирішення проблем навчального процесу й оцінювання вчителями навчальних планів один одного [6].

Головний акцент у програмі Intel® “Навчання для майбутнього” зроблено на оволодінні вчителем стандартним прикладним програмним забезпеченням, яким комплектуються сучасні персональні комп'ютери, з метою виготовлення комп'ютерно орієнтованого наочного матеріалу для проведення занять. Цей курс адаптований як для очної, так і для очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних ВНЗ.

Крім того, фахівцями програми розроблено серію коротких мультимедійних курсів-тренінгів для самостійного навчання, яка дістала назву “Елементи” (Intel® Teach Elements). Ці курси спеціально розроблені для професійного розвитку вчителів із щільним графіком роботи й дають змогу самостійно планувати графік занять. Тематика тренінгів така: “Метод проектів”; “Оцінювання”; “Співпраця”; “Критичне мислення”; “Самостійне опанування технологіями” [6].

У рамках програми Microsoft “Партнерство в навчанні” на сьогодні розроблено:

- спеціалізований посібник для вчителів-новаторів, який включає в себе серію навчальних брошур, готові плани занять із використанням програмних технологій, а також допоміжні технологічні ресурси, спрямовані на здобуття навичок роботи з інформаційними технологіями в процесі викладання;
- електронний курс цифрових технологій корпорації Microsoft [4];
- професійний онлайн-ресурс “Партнерство в навчанні”, що являє собою інтернет-спільноту для педагогів, за допомогою якої вони можуть ділитися новинами, матеріалами, ідеями; обмінюватися досвідом застосування інноваційних інструментів у роботі; брати участь у тематичних форумах. Крім того, мережа відкриває доступ до професійно-інформаційних ресурсів, освітніх програм для шкіл, у тому числі до планів уроків [5].

Важливою особливістю програм Intel® “Навчання для майбутнього” та Microsoft “Партнерство в навчанні” є те, що вони адаптовані до Державних стандартів освіти України.

Водночас, як зазначає В. Шевченко, вивчення змісту названих програм дає змогу зробити висновок про те, що в них майже не розглядаються дидактичні аспекти використання комп’ютерних технологій у навчальному процесі. При цьому вони прозоро рекламують стандартні програмні продукти Microsoft як основу підвищення якості навчання за умови використання їх педагогами під час розроблення дидактичного забезпечення навчальних занять [15].

Тим не менше в аспекті формування та розвитку інформаційної культури вчителів України зазначені програми довели свою доцільність і ефективність, про що свідчить кількість учителів, які скористалися навчальними матеріалами, сервісами та ресурсами, розробленими та впровадженими в рамках цих програм.

Крім дидактичних матеріалів корпорацій Intel та Microsoft, розвиток інформаційної культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти відбувається шляхом засвоєння слухачами змісту оригінальних спецкурсів, зміст яких відображений у відповідних програмах – нормативних документах, що розкривають зміст і план проведення занять. Прикладами таких програм є:

- авторська програма “Дидактика дистанційного навчання”, розроблена в Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів В. Шевченком [15];
- програма “Комп’ютерні педагогічні технології: дидактичне програмування” Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів [3];
- програми фахових тематичних спецкурсів “Формування та розвиток інформаційної культури вчителя” та “Використання електронних засобів навчального призначення при викладанні шкільних дисциплін”, розроблені в Луганському інституті післядипломної педагогічної освіти [1];
- програми фахових тематичних спецкурсів, спрямованих на формування у вчителів початкових навичок роботи із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, розроблені в Харківській академії безперервної освіти [2] тощо.

Аналіз цих та інших програм показує, що безпосередньо на розвиток інформаційної культури, як правило, відводиться невелика кількість аудиторних годин. Безумовно, ефективний розвиток інформаційної культури в таких умовах

можливий лише при інтенсифікації самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації.

У навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти педагогічній підтримці розвитку інформаційної культури слухачів приділяється належна увага. Ця підтримка здійснюється через забезпечення навчального процесу методичними рекомендаціями та навчальними посібниками, у яких розкриваються питання використання сучасної мультимедійної техніки, електронних засобів навчального призначення, організації роботи в комп'ютерному класі.

Найперспективнішим засобом педагогічної підтримки процесу розвитку інформаційної культури вчителів виступає створення навчальними закладами інформаційних середовищ, інтегрованих з Інтернету [9–12].

Аналіз наявних інтернет-ресурсів закладів післядипломної педагогічної освіти показує, що ступінь їх складності та функціональності різна. При цьому більшість інститутів підвищення кваліфікації вчителів обмежується створенням інформаційного сайту, який не передбачає систематичного оновлення інформації та доступу до навчальних об'єктів.

У контексті сказаного вище цікавим напрацюванням виглядає сайт програмно-цільового проекту “Комп'ютерно орієнтовані методичні системи навчання у професійно-педагогічній діяльності вчителя ЗНЗ”, створений Харківською академією неперервної освіти. Зміст цього сайту оновлюється та поповнюється матеріалами, які надсилають учасники чотирьох творчих груп, створених за власною ініціативою учителями-предметниками загальноосвітніх навчальних закладів Харківської області [13].

Заслуговують також на увагу віртуальні навчальні середовища у вигляді інтернет-порталу доступу до освітніх ресурсів, що передбачають можливість дистанційного навчання [8].

Висновки. Аналіз педагогічного досвіду формування інформаційної культури різних категорій учителів у післядипломній освіті дає змогу зробити такі висновки.

Розвиток інформаційної культури слухачів курсів підвищення кваліфікації відбувається під час навчання за очною, дистанційною й очно-дистанційною формами навчання, організованого на засадах кредитно-модульної системи. При цьому більш поширеною є очна форма, дещо менше – очно-заочна форма, а заочна форма майже не зустрічається. У межах цих форм використовуються такі форми організації навчального процесу: лекції, семінари, практичні й індивідуальні заняття, конференції з обміну досвідом, вхідне й вихідне комплексне діагностування, консультації, самостійна робота слухачів. Перевага надається інтерактивним формам педагогічної взаємодії: семінарам, тренінгам, конференціям.

У закладах післядипломної педагогічної освіти приділено належну увагу визначенню цільових інформатичних компетенцій. Утім, єдності щодо номенклатури цих компетенцій немає.

Структурно-логічні схеми інформатичної підготовки слухачів (розвитку інформаційної культури) мають таку загальну логіку: діагностування рівня розвитку інформатичних компетенцій, актуалізація базових положень комп'ютерної грамотності, навчання використовувати ті чи інші інформаційні технології, самостійна розробка навчального матеріалу з використання цих технологій.

У закладах післядипломної педагогічної освіти широко використовуються дидактичні матеріали, розроблені в рамках спільних програм МОНмолодьспорту

з корпораціями Microsoft та Intel. Крім того, розроблені та впроваджені численні спецкурси, розроблено відповідне методичне забезпечення (навчальні програми, підручники, навчальні посібники, методичні матеріали).

Актуально-перспективним напрямом педагогічної підтримки процесу розвитку інформаційної культури слухачів є створення навчальними закладами післядипломної педагогічної освіти інформаційних середовищ, інтегрованих з Інтернету.

Утім, вищевизначені напрацювання потребують адаптації в аспекті підвищення кваліфікації вчителів економіки. Зокрема, актуальним є розвиток у цієї категорії вчителів умінь створення комп'ютерно орієнтованих дидактичних матеріалів; використання дистанційних комунікаційних технологій, динамічних освітніх середовищ, "хмарних" сервісів, індивідуальних мобільних пристроїв, презентаційного обладнання з дидактичними цілями.

Список використаної літератури

1. Воротникова І.П. Система підготовки вчителів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності у післядипломній освіті [Електронний ресурс] / І.П. Воротникова. – Режим доступу: http://loippo.lg.ua/konf_ikt.doc.
2. Дегтярьова Г.А. Напрями інформатичної підготовки вчителів у системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / Г.А. Дегтярьова, Т.В. Папернова. – Режим доступу: <http://www.gisap.eu/gu/node/1353>.
3. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у контексті проектування програмно-педагогічних засобів [Електронний ресурс] / Н.І. Клокар, В.Л. Шевченко // Народна освіта. Електронне фахове видання. – Режим доступу: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/3/statti/2klokar_shevchenko/klokar_shevchenko.htm.
4. Курс цифрових технологій корпорації Майкрософт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/ukr/default.mspx>.
5. Офіційний сайт освітньої мережі Microsoft "Партнерство в навчанні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.partnersinlearningnetwork.com/Pages/default.aspx>.
6. Офіційний сайт програми Intel® "Навчання для Майбутнього" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iteach.com.ua/>.
7. Пальчикова И.Н. Применение дистанционных технологий в системе дополнительного образования педагогов / И.Н. Пальчикова // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2008. – № 2. – С. 148–154.
8. Сайт дистанційного навчання Харківської академії неперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dl.edu-post-diploma.kharkov.ua>.
9. Сайт Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoippo.zp.ua/>.
10. Сайт Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kristti.com.ua/>.
11. Сайт Луганського інституту післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loippo.lg.ua/>.
12. Сайт Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipe.poltava.ua>.
13. Сайт програмно-цільового проекту "Комп'ютерно орієнтовані методичні системи навчання у професійно-педагогічній діяльності вчителя ЗНЗ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/pcnaurokah/>.

14. Тришина С.В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования [Электронный ресурс] / С.В. Тришина, А.В. Хуторской // Эйдос. – 2004. – 22 июня. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>.

15. Шевченко В.Л. Зміст підготовки педагогічних кадрів щодо проектування комп'ютерно орієнтованих дидактичних засобів та використання комп'ютерних педагогічних технологій у навчальному процесі / В.Л. Шевченко // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 3. – С. 210–222.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2012.

Реутова В.В. Актуальные концепты развития информационной культуры учителей экономики в последипломном образовании

Проанализирован педагогический опыт развития информационной культуры учителя экономики в последипломном образовании. Определены актуальные формы, условия и средства развития информационной культуры учителя экономики в процессе повышения квалификации.

Ключевые слова: *информационная культура, последипломное образование, учителя экономики, развитие.*

Rieutova V. Acute concepts of development of the information culture of economics teachers in the postgraduate education

Analyzed the educational experience of the information culture economics teacher in graduate education. Based on the analysis, the actual forms, conditions and means of development of the information culture economy in the process of teacher training.

Key words: *information culture, postgraduate education, teachers economy, development.*